

MONUMENTEN WACHT

Juni 2011

Nieuwsbrief

Limburg

Herstel van metsel- en voegwerk

Monumentale waarden
blijven vergunningplichtig

Aftrek voor buitenlands
monument?

Funderingen

De Buitenwacht

In deze kolom krijgt steeds een andere partner uit het brede werkerrein van Monumentenwacht het woord. Maar voor deze ene keer niet. Nu reageert Fred Vos, directeur Monumentenwacht Nederland, op geluiden van de buitenwacht.

Commercieel?

Het verhaal duikt met enige regelmaat op. Vooral als het economisch wat minder gaat. Monumentenwachten zouden commercieel zijn. Dat mag niet als je wordt gesubsidieerd. En claimt dat je onafhankelijk bent. En onpartijdig.

Laatst was het weer zover. De brancheverenigingen van restauratiearchitecten en van monumentenadviseurs beklagden zich in *de Volkskrant* over, samengevat, de oneerlijke concurrentie die hun wordt aangedaan. Een klacht bij de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMA) was op zijn plaats, meenden zij.

In hoeverre is deze beschuldiging terecht? De NMA ziet er weinig in dit te onderzoeken en verwees de klagers door. Tweede-Kamerlid Bart de Liefde (VVD) stelde enkele vragen over de kwestie en vond de beknopte antwoorden hierop volstaan. Daarmee lijkt het glas water weer tot rust te zijn gekomen. Maar ondertussen is de vermeende commerciële werkwijze van Monumentenwacht wel onderwerp van gesprek in kringen van erfgoedbeschermers.

Laat ik eerlijk zijn. Het is niet helemaal onzin. Op beperkte schaal, maar steeds vaker via aparte, niet-gesubsidieerde organisaties, ontplooiën *sommige* monumentenwachten marktgerichte activiteiten. Het betreft voornamelijk voor derden weinig interessant kruimelwerk, in het directe verlengde van de reguliere inspecties. Uitgevoerd op uitdrukkelijk verzoek van de klant. Om deze optimaal van dienst te zijn én om teruglopende subsidies op te vangen. In het algemeen belang.

Maken deze beperkte nevenactiviteiten 'de Nederlandse monumentenwachten' nu tot commerciële organisaties? Allerm minst. Dat hebben inmiddels ook de klagers erkend. In een constructief gesprek. Een volgende keer komen zij eerst met bewijs. En wij blijven ons primair richten op onze kerntaak.

Wat straks vergunningvrij wordt, wordt nu al vaak gedoogd

Meeste ingrepen al blijven vergunning

Dat je aan een rijksmonument niet zomaar van alles mag veranderen, dat kunnen de meeste mensen goed begrijpen. Maar dat je voor regulier onderhoud, zoals het opstoppen van een rieten dak of het opnieuw laten schilderen van de kozijnen – in dezelfde kleur – ook een vergunning moet aanvragen, zit velen niet zo lekker. Het goede nieuws is dat nieuwe wetgeving deze en andere weinig ingrijpende maatregelen vergunningvrij gaat maken. Maar geen misverstand: alles wat raakt aan de monumentale waarden van een pand, blijft onverminderd vergunningplichtig!

Vergunningvrij bouwen. En verbouwen. Het klinkt sommigen als muziek in de oren. Weg met alle beknellende voorschriften. Woonhuis, kantoor of werkplaats helemaal aanpassen en indelen naar eigen idee. Misschien wel volgens de laatste trends. Er moet toch geleefd en gewerkt kunnen worden?

Nou, als het over rijksmonumenten gaat, kunt u dit direct vergeten. Hier heeft de 'vergunningvrijheid' echt alleen betrekking op heel beperkte ingrepen, waarvan al vaak gezegd is dat de vergunningplicht hiervoor wat overdreven is. Wat tevens verklaart dat het vaak wel gedoogd werd en wordt als deze maatregelen zonder vergunning worden uitgevoerd.

Regulier onderhoud

De verwachte vergunningvrijheid heeft in de eerste plaats betrekking op reguliere onderhoudsmaatregelen die in essentie niets veranderen aan de monumentale waarden van het pand. Dit houdt in dat materiaalsoort, kleur, vormgeving, detaillering en profilering ongewijzigd blijven. Schilderwerk mag straks zonder vergunning worden uitgevoerd, mits de kleuren exact hetzelfde blijven. Grachtengroen veranderen in kikkergroen kan dus niet. Een dakbedekking van oud-Hollandse pannen mag zonder vergunning worden vervangen

door een nieuwe dakbedekking van oud-Hollandse pannen (gebruikt of nieuw). Wilt u overstappen op betonnen sneldekkers, dan is een gang naar het gemeentehuis onvermijdelijk (en waarschijnlijk vergeefs). Houten kozijnen vervangen door kunststof exemplaren gaat ook niet zonder vergunning; ook al blijven vorm en kleur mogelijk gelijk, er is sprake van een totaal ander materiaal.

Nog enkele voorbeelden van onderhoudswerkzaamheden die straks vergunningvrij mogen worden uitgevoerd, zijn: het aanheulen van (verrot) hout van kozijnen, gootlijsten en dergelijke; het herstellen van gesmeed of gegoten ijzerwerk (dat vervolgens weer in de oorspronkelijke kleur wordt geschilderd); en het gedeeltelijk of volledig vervangen van goten en hemelwaterafvoeren, mits de materiaalkeuze (meestal zink of koper) dezelfde blijft.

Inpandige wijzigingen

De tweede groep maatregelen die volgens plan vergunningvrij wordt, heeft betrekking op inpandige wijzigingen van onderdelen zonder monumentale waarde. In de praktijk gaat het voornamelijk om het verwijderen van later aangebrachte, dus niet-originele afwerkingen. Bekende voorbeelden zijn betimmeringen van hard- en

aan rijksmonumenten vergunningsplichtig

zachtboard of gipsplaat, verlaagde plafonds en scheidingswanden. Door deze toevoegingen weg te nemen, kan de monumentale waarde juist toenemen omdat, bijvoorbeeld, het originele stucplafond of de paneeluur weer zichtbaar wordt. Het aanbrengen van verlaagde plafonds of betimmeringen, als u het al zou willen, blijft uiteraard wel vergunningplichtig.

Niet vergunningvrij

Het zal duidelijk zijn dat veruit de meeste ingrepen aan rijksmonumenten vergunningplichtig blijven. Dat geldt in de eerste plaats voor alle wijzigingen aan het casco, zoals: het herstellen van funderingsschade; het 'verplaatsen' van deuren, ramen en muren; het aanbrengen van dakramen; of het aanbouwen van een serre. En verder voor elke maatregel waarbij materiaalsoort, kleur, vormgeving, detaillering of profilering verandert. Dus bijvoorbeeld: het opnieuw laten voegen of het laten reinigen van gevels; het vervangen van origineel glas door isolerend glas; het verplaatsen van de historische schouw; of het schilderen van pleisterwerk in een andere kleur.

Tips

Tot slot enkele tips voor het geval u plannen hebt om iets aan uw rijksmonument te veranderen.

1. Bedenk dat de bepalingen voor het vergunningvrij (ver)bouwen op dit moment (zomer 2011) nog niet van kracht zijn. Formeel hebt u nog altijd voor elke ingreep aan een rijksmonument vergunning nodig. Informeer bij de gemeente of ingrepen die waarschijnlijk vergunningvrij worden, nu wellicht zonder vergunning worden gedoogd. De streefdatum voor de inwerkingtreding van de nieuwe wetgeving is 1 januari 2012.
2. Zorg dat u voordat de werkzaamheden beginnen de vergunning(en) rond hebt. Doet u dit niet, dan loopt u het risico dat de werkzaamheden worden stilgelegd. Veel gemeenten zijn bereid om al ruim tevoren aan te geven hoe zij (globaal) op uw voorgenomen vergunningaanvraag zullen reageren.
3. Maak gebruik van de expertise van Monumentenwacht. In veel gevallen kunnen onze medewerkers u nuttig advies geven over de aanpak en de volgorde van werkzaamheden, de keuze van materialen en technieken, én de handigste manier om uw vergunning in orde te krijgen. Want monumentenwachters voelen zich niet alleen verantwoordelijk voor hun eigen taken, maar ook voor een verantwoorde ontwikkeling van uw gebouw.

Beschermde stads- en dorpsgezichten

Voor niet-erkende monumenten die deel uitmaken van een beschermd stads- of dorpsgezicht pakken de voorgenomen wijzigingen wat betreft vergunningvrijheid iets anders uit dan voor rijksmonumenten. Globaal zijn de ingrepen die straks vergunningvrij worden voor rijksmonumenten, nu al vergunningvrij voor deze niet-monumenten. Volgens plan komen daar nog wat ingrepen bij, maar hoofdzakelijk voor zover deze betrekking hebben op de achterzijde van gebouwen. De mogelijkheden worden (lang) niet zo ruim als voor andere niet-monumenten. Ook kan de gemeente op grond van het bestemmingsplan nadere eisen stellen. Zeker voor deze bewoners geldt: informeer ruim op tijd wat wel en niet vergunningplichtig is.

In het verleden zijn vooral de onderzijden van monumentale voorgevels nogal ingrijpend gemoderniseerd

Geslaagde Restauratiebeurs

Met zo'n 8500 bezoekers werd de Nederlandse Restauratiebeurs, gehouden op 14, 15 en 16 april in Den Bosch, beter bezocht dan ooit. Net als in de voorgaande edities was Monumentenwacht vertegenwoordigd op het kennisplein. In de nieuwe stand werd tevens gastvrijheid verleend aan een van onze samenwerkingspartners, de Vereniging Restauratie Opleidingsprojecten.

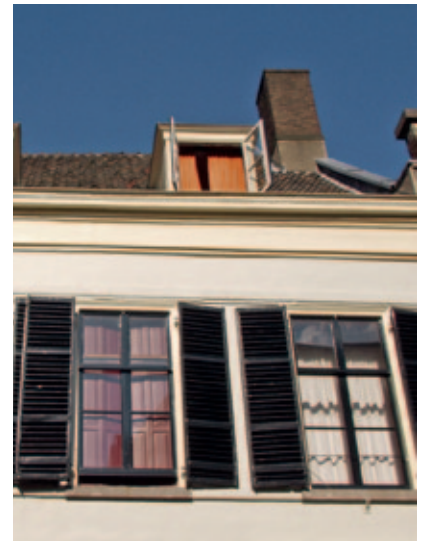

Zoals gebruikelijk was er veel belangstelling voor het werk van Monumentenwacht. Sommige bezoekers informeerden naar adviesmogelijkheden bij aankoop van een monumentaal pand, andere toonden foto's van schadebeelden, al dan niet uit inspectierapporten, en vroegen wat wij ervan dachten. Vooral op zaterdag, tijdens het zogeheten speeddaten, werden vele (aanstaande) monumenteigenaren te woord gestaan. Tijdens de beurs werd voor het eerst de Vakgroep Prijs Beste Leerbedrijf uitgereikt, bestaande uit een oorkonde en een beeld van de Heilige Barbara (patrones van vele ambachten). De jury (Pieter Siebenga, Fred Vos en Klaas Schoots) kende de prijs toe aan restauratiebouwbedrijf Schakel & Schrale.

Monumenten (nog) duurzamer maken

Duurzaamheid is in. Het begrip wordt te pas en ook wel te onpas gebruikt om te benadrukken dat een product of activiteit, ruim geformuleerd, verantwoord is met het oog op het voortbestaan van de natuurlijke rijkdommen van de aarde (en daarmee de mensheid). Over de precieze invulling en reikwijdte kan lang getheoretiseerd worden, maar met betrekking tot monumenten(zorg) kan de duurzaamheidsgedachte behoorlijk concreet in praktijk worden gebracht. De kennis over een duurzaam gebruik van historische gebouwen neemt toe en ook op het gebied van constructies en materialen zijn vele stappen in de goede richting mogelijk.

Voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is dit voldoende aanleiding om het eerstvolgende instandhoudingssymposium, op 12 oktober aanstaande in Rotterdam, te wijden aan duurzaamheid. 'Hoe kunnen monumenten energiezuiniger worden, meer comfort bieden en het milieu sparen? Waar liggen de kansen? En waar de grenzen?' Deze en andere vragen zullen door zestien deskundige sprekers worden beantwoord, belooft de uitnodiging. Meer informatie over het symposium is te vinden op www.cultureelerfgoed.nl/duurzaamerfgoed. Ook tijdens de laatste Restauratiebeurs (14-16 april 2011) was er veel aandacht voor duurzaamheid (www.restauratiebeurs.nl).

Instandhouding van erfgoed dat, mede dankzij regelmatig onderhoud, nog altijd goed functioneert, is bijna per definitie duurzaam. De neiging bestaat om bij duurzaam bouwen direct te denken aan de nieuwste generatie uitermate energiezuinige gebouwen, maar het is goed te bedenken dat er ook vele generaties voor ons – zonder dat dit toen al zo werd genoemd – duurzame maatregelen werden getroffen. Dikke muren bijvoorbeeld werken als buffers: 's zomers houden zij de warmte buiten, 's winters houden zij de warmte vast. Raamluiken, binnen en/of buiten, hebben een aanzien-

Ook hergebruik is een duurzame maatregel. Diverse monumentenwachten hebben een depot voor historisch bouw materiaal.

Meer techniek op website

Ongeveer een jaar geleden is de website van Monumentenwacht Nederland (www.monumentenwacht.nl) volledig herzien. Een van de handige mogelijkheden is dat de bezoeker, via een kaartje van Nederland, vanaf deze centrale site direct naar de websites van de elf provinciale monumentenwachten kan doorklikken. Verder is compacte en makkelijk leesbare informatie opgenomen over het hoe en waarom van het monumentenwachtwerk. In de kolom 'Laatste nieuws' verschijnen regelmatig berichten over actualiteiten en wetenswaardigheden. Inmiddels is er ook flink wat (onderhouds)technische informatie te vinden. Zo treft u onder de tab 'informatie', menukeuze 'technische informatie', meer dan twintig informatiebladen aan over uiteenlopende onderwerpen. Hierin wordt, zeker voor de vakman, duidelijk aangegeven welke eisen gelden voor herstel- en onderhoudswerk, constructies en materialen. Ook wordt aangegeven welke maatregelen en 'oplossingen' juist niet gewenst zijn. Erg handig om te downloaden als er aan uw pand iets gerepareerd of anderszins gewijzigd gaat worden. Is u iets niet helemaal duidelijk? Uw eigen Monumentenwacht zal u graag uitleg geven.

lijke isolerende werking. Net als dikke gordijnen. Bovendien kunnen aan monumenten, dankzij het gebruik van traditionele materialen en technieken, steeds op kleine schaal reparaties en aanpassingen worden aangebracht. Veelal met hernieuwbare materialen, die bij een goed beheer de aarde niet uitputten. Niet in de laatste plaats wordt, juist door de gebouwen uit het verleden te blijven gebruiken en deze niet te vervangen door iets anders, bespaard op het gebruik van materialen en op energie voor sloop en wederopbouw. Zoals gezegd: het in stand houden van monumenten is bijna per definitie een duurzame activiteit!

Dat neemt niet weg dat er aan veel historische bouwwerken nog het nodige valt te verbeteren. Bijvoorbeeld uit het oogpunt van energieverbruik. Allerlei besparende maatregelen voor 'gewone huizen' zijn ook mogelijk voor monumenten. Maar het is wel de kunst om deze op een passende manier uit te voeren. Zonder schade aan te brengen aan waardevolle onderdelen of het historische aanzien. Aan een kant kan dat lastig zijn, aan de andere kant bieden veel monumenten juist (relatief) veel ruimte voor het aanbrengen van technische voorzieningen. Enige mate van warmte-isolatie kan verantwoord en nuttig zijn, maar voorkom te allen tijde dat het gebouw hierdoor een slecht geventileerde cocon wordt! Deskundig advies en maatwerk zijn vereisten.

In 2001 heeft de Rijksdienst al een brochure uitgebracht over duurzame monumentenzorg (nummer 27, te downloaden via www.cultureelerfgoed.nl, klik op publicaties). Veel informatie hieruit is nog onverminderd van kracht. In 2008 verscheen het Handboek Duurzame Monumentenzorg, een uitgave van SBR in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Rijksgebouwendienst. In april 2011 is van dit handboek een aangepaste heruitgave verschenen (ISBN 978-90-5367-484-0, 266 pagina's, € 135,00 ex 6% btw). Zie verder www.sbr.nl/kenniswinkel. Genoemde bronnen bevatten zelf weer onderliggende bronnen. Wie duurzaam verder wil met zijn of haar monument, kan dus vooruit. En o ja, een gebouw dat 'er goed uitziet', zowel architectonisch als onderhoudstechnisch, blijkt generaties lang aantrekkelijk te blijven. En daarmee heel duurzaam.

Oog voor detail

Lichtpannen

In de loop der eeuwen is een enorme hoeveelheid verschillende typen dakpannen ontworpen en geproduceerd. Vaak hoort bij het standaardmodel, dat dient om het grootste deel van het dakvlak mee dicht te leggen, een aantal speciale varianten. Dergelijke hulpstukken zijn er bijvoorbeeld om zij- en onderkanten van dakvlakken mee te begrenzen (eindgevel- of windveerpannen, respectievelijk onderpannen) en om nokken mee te bekleden (nok- en eindvorsten). Ook bestaan er speciale pannen voor het doorvoeren van leidingen.

Een inmiddels bijzondere variant, die bovendien steeds zeldzamer wordt, is de lichtpan. Zoals de naam al aangeeft, heeft deze tot doel om daglicht toe te laten tot de onderliggende ruimte. Dat is natuurlijk alleen mogelijk bij zogeheten onbeschoten kappen. Dat wil zeggen bij kapconstructies waarbij zich onder de pannen geen dak-

beschot van planken of plaatmateriaal bevindt, maar waarbij de dakpannen slechts rusten op een regelwerk van sporen en panlatten. Onder die omstandigheden kan, via de opening in de dakpan, die al dan niet van glas is voorzien, daglicht rechtstreeks naar binnen treden. En geloof maar dat de aanwezigheid van een of enkele lichtpannen een groot verschil maakt voor de zichtbaarheid in en de bruikbaarheid van een werkplaats, schuur of het achterhuis van een boerderij. Op de foto linksonder is een opmerkelijke lichtpan over twee Hollandse pannen te zien.

Lichtpannen zonder glas, meestal in een pansuitvoering, werden ook wel toegepast voor ventilatie en om uilen toegang te geven tot schuren en zolders. Toen glas goedkoper kon worden geproduceerd, werd de lichtpan opgevolgd door de glaspan: een glazen uitvoering van de keramische standaardpan. Overigens komen ook glaspannen steeds minder voor.

Bevinden zich op uw pand nog lichtpannen, ventilatiepannen of glaspannen? Wees er zuinig op! Bewaar ze als u het dak gaat vervangen, bijvoorbeeld voor het bouwfragmentendepot van Monumentenwacht. Foto's van bijzondere dakpannen zijn welkom op onze website. Mail ze naar info@monumentenwacht.nl.

Fiscaliteiten...

Het Bureau Monumentenpanden van de Belastingdienst (BBM) beoordeelt welke kosten voor de instandhouding van rijksmonumenten wel en niet aftrekbaar zijn. Hein Vessies geeft opheldering over lastige vraagstukken.

Zijn de onderhoudskosten voor een monumentaal kasteel in België aftrekbaar in Nederland?

Natuurlijk niet, is wellicht uw eerste reactie. Maar dat staat nog zeer te bezien. In eerste instantie heeft de Rechtbank bovengenoemde vraag namelijk bevestigend beantwoord. Nu is het wachten op de uitspraak in hoger beroep.

In december 2004 verhuisde een Nederlands staatsburger naar België en ging daar wonen in een kasteel dat zijn eigendom is. Gebouw en omgeving zijn volgens een Belgisch koninklijk besluit wettelijk beschermd als monument. Belanghebbende genoot in Nederland inkomsten uit arbeid en was binnenlands belastingplichtig. In zijn aangifte trok hij de onderhoudskosten voor het kasteel af als uitgaven aan een monumentenpand. De inspecteur weigerde deze aftrek en daarop ging de belanghebbende in beroep.

In 2009 liet de Rechtbank Breda weten het met belanghebbende eens te zijn dat beperking van de aftrek tot in het Nederlandse monumentenregister ingeschreven gebouwen het vrije kapitaalverkeer belemmert. Vervolgens werd vastgesteld dat de Belgische wetgeving op het gebied van de inkomstenbelasting een regeling voor de aftrek van onderhoudskosten kent die vrij goed overeenkomt met de bepalingen in de Nederlandse Monumentenwet. De Rechtbank acht het aannemelijk dat het kasteel, als dit in Nederland zou liggen, in een register zoals bedoeld in de Monumentenwet zou kunnen worden ingeschreven. Dat laatste is niet mogelijk, maar dat kan de belanghebbende niet worden tegengeworpen.

Conclusie: er is sprake van objectief vergelijkbare situaties en er bestaat geen objectieve rechtvaardiging voor het verschil in behandeling. Daarom heeft de Rechtbank het beroep gegrond verklaard. De belastinginspecteur was het daar niet mee eens. Het Gerechtshof Den Bosch doet naar verwachting deze zomer uitspraak in het hoger beroep.

Neem voor meer informatie contact op met Belastingdienst Utrecht-Gooi/kantoor Amersfoort/Bureau Monumentenpanden, Postbus 4050, 3800 EB Amersfoort, telefoon 033 - 450 52 77.

Over de grondbeg van het funderen

Alles zakt. Zeker in Nederland, waar de bodem op veel plaatsen maar weinig draagkracht heeft. Daarom moeten bouwmassa's goed gefundeerd worden. Dat wil zeggen dat de basis van gebouwen moet rusten op een constructie die, ook na lange tijd, voldoende stabiliteit biedt. Een heel korte kennismaking met een nauwelijks zichtbaar, maar o zo belangrijk onderdeel van elk gebouw: de fundering.

De oerbewoners van Nederland waren er al snel achter. Als je zomaar wat boomstammen in de grond zet en daar je boerderij aan vastmaakt, zal de zaak na verloop van tijd verzakken en ontwricht raken. Dus werden de stijlen al spoedig geplaatst op grote veldkeien. De eerste vorm van funderen.

Sindsdien is er een breed scala aan methoden en constructies ontwikkeld om ervoor te zorgen dat bouwwerken stevig blijven staan. De vereiste kwaliteit van een fundering wordt in essentie bepaald door drie factoren: de ondergrond, de bouwmassa en de bestandheid tegen externe invloeden.

Ondergrond

Op rots en dikkere zandpakketten kun je direct bouwen ('op staal'). Klei- en leemgrond zijn minder stabiel, veengrond is hopeloos slap. Er zijn verschillende mogelijkheden om in dergelijke gebieden toch een stevige basis te verkrijgen. De grond ter plaatse kan worden vervangen door betere grond en/of draagkrachtiger materiaal, zoals zand of steen. Beter is het om palen aan te brengen die rusten op een dieper gelegen, stabiele zandlaag. Bovenop deze palen – vroeger van hout, later van hout met betonnen opzetstuk en tegenwoordig vooral van beton – worden vervolgens de funderingsstroken bevestigd. In het verleden werden, met name op kleigronden, ook wel veel kleine stammetjes of enkele grotere de grond in geslagen zonder dat deze een zandlaag bereikten. Ook bij belasting blijven zij 'hangen' in de plakkerige grond. Deze techniek staat bekend als funderen 'op kleef'.

Bouwmassa

De tweede belangrijke factor is de massa van het bouwwerk én die van de eventuele inhoud. Een licht(belast) gebouw hoeft uiteraard niet zo degelijk te worden gefundeerd als een zwaar(belast) gebouw. Veelvoorkomend verschijnsel: funderingen voor oorspronkelijk lichte gebouwen worden in de loop der tijd steeds zwaarder belast, bijvoorbeeld doordat er een extra verdieping wordt aangebracht of doordat een woonhuis later in gebruik wordt genomen als pakhuis. Het grootste probleem is doorgaans niet dat een bouwwerk wat zakt, maar dat dit ongelijkmatig gebeurt. Daardoor kan de constructie ontwricht raken en zijn stabiliteit verliezen. De oorzaak van zettingsverschillen kan een ongelijkmatige belasting zijn, maar het is ook mogelijk dat de fundering zelf niet van een constante kwaliteit (draagkracht) is. Zo ontstaan er vaak scheuren bij de overgang tussen een onderkelderd en een niet-onderkelderd deel van een gebouw.

Externe invloeden

Onder dit verzamelbegrip vallen alle veranderingen die zich in de directe omgeving van de fundering voordoen en deze op enigerlei wijze kunnen beïnvloeden. Een ervan is de grondwaterstand. Deze moet liefst zo constant mogelijk blijven. Veranderingen leiden ten eerste tot een ander gedrag van de bodem (drukken, spanningen), waardoor de funderingsconstructie kan worden verzwakt. Daarnaast kunnen door een lager peil de koppen van houten palen droog komen te staan. Een berucht gevolg hiervan is paalrot, waardoor bijvoor-

beeld in Rotterdam en Dordrecht hele woonwijken verzakken.

Andere mogelijke bedreigingen voor de fundering zijn graafwerkzaamheden of materiaalopslag dicht bij de gevels, zware transporten of heiwerkzaamheden die trillingen veroorzaken, en een veranderende (zijdelingse) gronddruk door terreinophoging, zoals bij dijkverzwaringen. Ook verbouwingen bij de burens en groter worden de bomen, die steeds meer vocht aan de bodem onttrekken, kunnen de stabiliteit van de fundering in gevaar brengen. Calamiteiten als aardbevingen (natuurlijk of als gevolg van mijnbouw of gaswinning) en overstromingen kunnen uiteraard ook desastreus zijn voor de fundering (en de rest van het gebouw).

Veel meer interessante en goed toegankelijke informatie is te vinden in de november vorig jaar verschenen module 'Funderingen' van het Inspectiehandboek; een uitgave van Monumentenwacht Nederland, te bestellen via www.monumentenwacht.nl.

De Sint Lambertuskerk in Maastricht werd gedeeltelijk gebouwd op restanten van kazematten en gedeeltelijk op losse grond met puin. Er traden direct verzakkingen op. Sinds 1985 is de kerk gesloten wegens instortingsgevaar. Momenteel vindt een ingrijpende verbetering van de fundering plaats. Foto's: Alan Vrancken.

Waar u zelf op kunt letten

Monumenten zijn doorgaans flink op leeftijd. Dit betekent dat hun fundering en de ondergrond ter plekke normaal gesproken stabiel (geworden) zullen zijn. Als er tekortkomingen waren, zullen die waarschijnlijk al veel eerder aan het licht zijn gekomen. Eventuele problemen zijn daarom meestal het gevolg van latere veranderingen aan of rond het gebouw. Wat kunt u zelf doen in het belang van de fundering van uw pand?

1. Bekijk het gebouw, bijvoorbeeld jaarlijks, nauwkeurig op verzakte muurgedeelten, hellende gevels, scheefgezakte kozijnen en scheurvorming in het metselwerk. Doe dit zowel buiten als binnen, met name in kelders, gewelven en kruipruimtes. Maak foto's van opmerkelijke onderdelen. Het is goed mogelijk dat uw pand er veel minder strak en haaks bij staat dan u altijd dacht. Dat is geen reden voor paniek. U hoeft zich pas zorgen te maken als na een jaar blijkt dat de afwijkingen beduidend groter zijn geworden. Ook dan geldt overigens dat niet elke scheur hoeft te wijzen op een funderingsprobleem.
2. Als u vermoedt dat scheuren groter worden, probeer dit dan objectief vast te (laten) stellen. De eenvoudigste manier hiervoor is het aanbrengen van een strook krimp-vrije gipspleister over de scheur. Blijkt het gips na verloop van tijd ter plaatse van de scheur te zijn gebarsten, dan wijst dit erop dat de scheur inderdaad groter wordt. Voor meer gedetailleerde waarnemingen zijn er speciale scheurmeetplaatjes verkrijgbaar.

3. Wees alert op veranderende omstandigheden in de directe omgeving. Staat er iets ingrijpends te gebeuren, zie er dan op toe dat een nulmeting wordt uitgevoerd, zodat eventuele schade later aantoonbaar is. De verantwoordelijkheid voor een dergelijke meting, ook financieel, berust in principe bij de uitvoerder van het werk.
4. Breng geen ingrijpende veranderingen aan het gebouw aan zonder eerst te hebben gecontroleerd of de fundering hierop berekend is. Een muur uitbreken, een extra verdieping aanleggen of de kelder ombouwen tot zwembad: u hebt er niet alleen vergunning voor nodig, maar de fundering moet het ook kunnen hebben. En anders zijn aanvullende funderingsmaatregelen nodig.
5. Houd uzelf niet onnodig in onzekerheid. Voor een eerste verkenning en advies kunt u uiteraard terecht bij Monumentenwacht. Is er reden tot nader onderzoek, dan zijn er vele gespecialiseerde bureaus en bedrijven die u kunt inschakelen. Aarzel niet om zo nodig een second opinion te vragen, want ook specialisten stellen niet altijd dezelfde diagnose. Overigens is tegenwoordig vrijwel elk funderingsprobleem oplosbaar, al is het meestal niet goedkoop.

Colofon

Monumentenwacht Nieuwsbrief is een uitgave van de Monumentenwachten van Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel en Flevoland, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg, en Monumentenwacht Nederland. **Samenstelling, eindredactie en coördinatie** Rik de Groot, Dries Kuijpers, Geert van der Varst, Fred Vos **Vormgeving en productie** Inpladi bv, Cuijk **Redactieadres** Monumentenwacht Noord-Brabant, Sparrendaalseweg 5, 5262 LR Vught, Telefoon 0411 - 64 33 66, Telefax 0411 - 64 34 05, E-mail info@mwnb.nl. Overname van artikelen uit deze nieuwsbrief is toegestaan mits de bron wordt vermeld. ISSN 1567 - 1399

Inspecteur Huub Beekman over metsel- en voegwerk:

‘Altijd aansluiten bij de bestaande constructie!’

Bijna elk gebouw bestaat voor een belangrijk deel uit metselwerk. Van baksteen, natuursteen of een combinatie van beide. Vaak is het metselwerk met een speciale mortel gevoegd. De variatie in stenen, metselverbanden en voegwerk is eindeloos. Tegelijk zijn er vele vormen van schade mogelijk. Inspecteur Huub Beekman weet daar alles van. “Maar gelukkig kan bijna elke schade op een goede manier worden hersteld. Als je maar aansluit bij de bestaande constructie en materialen.”

Als metsel- en voegwerk destijds, bij de bouw, goed is uitgevoerd, kan het heel lang mee zonder noemenswaardig onderhoud. Toch komen er in de praktijk, zeker bij monumenten, allerlei vormen van schade aan metsel- en voegwerk voor. Voor een deel zijn die toe te schrijven aan de (hoge) leeftijd van de gebouwen. Maar flink wat problemen zijn ook het gevolg van een veranderd gebruik, ondeskundig onderhoud en ondoordachte, latere ingrepen.

Roestdruk laat stenen barsten

“De meeste eigenaren zien op een zeker moment wel dat metsel- en voegwerk onderhoud nodig heeft”, constateert Huub Beekman. De all-round bouwvakker en leermeester voor jonge beroepsgenoten

baseert zijn ervaring op zowel de drie jaar dat hij bij Monumentenwacht Limburg werkt, als op de periode daarvoor, als uitvoerende in de bouw. “Het belangrijkste dat eigenaren dan moeten doen, is erop toezien dat herstel- en onderhoudswerk op vakkundige wijze wordt uitgevoerd. Er kan namelijk heel veel mis gaan. Bij een verkeerde aanpak kunnen de problemen zelfs groter worden. Bijvoorbeeld als vocht niet goed weg kan. Dan is alle moeite voor niets geweest. Het belangrijkste advies is daarom: laat herstelwerk uitsluitend uitvoeren door een specialist die weet wat-ie doet. Monumentenwacht kan helpen die te vinden en desgewenst de uitvoering begeleiden.”

“Scheuren in metselwerk kunnen het gevolg zijn van een minder goede fundering. Maar het is ook mogelijk dat de belasting van muren en ondergrond in de loop der tijd veel groter is geworden dan waar de fundering op was berekend. Bijvoorbeeld door een extra verdieping, of door moderne, zware transporten in plaats van het vroegere paard en wagen. In het mijngebied komen verzakkingen in de ondergrond voor. Bij ernstige scheurvorming moet een erkend en gespecialiseerd bedrijf eerst de oorzaak vaststellen. Pas als die is weggenomen, heeft het zin om muren te gaan herstellen.”

Ook aan afzonderlijke stenen kan schade ontstaan. Bijvoorbeeld doordat vocht in de steen is bevroren of doordat roestend ijzer de steen kapot heeft gedrukt. Een handige eigenaar kan kleinere schades zelf herstellen. “Daarvoor moet je eerst, via de voegen, de beschadigde stenen uitboren. Nooit meer

dan vier, vijf stenen breed tegelijk weghalen, want dan kan het bovenliggende metselwerk gaan zakken. Als roestend ijzer de oorzaak is van de schade, zoals bijvoorbeeld bij ingemetselde blindankers, moet het ijzer eerst helemaal schoongemaakt en behandeld worden. Daarna kunnen ‘nieuwe’ stenen worden teruggeplaatst. Die moeten zo veel mogelijk op de oorspronkelijke stenen lijken, zowel qua afmetingen als qua kleur en hardheid. De stenen moeten natuurlijk worden aangebracht volgens het gegeven metselverband. Verder is het heel belangrijk dat voor het metsel- en voegwerk een passende, niet te sterk uithardende mortel wordt gebruikt. Vraag hiervoor advies aan een specialist of aan Monumentenwacht.”

Herstel van voegwerk is een nauwkeurig karwei waar je niet te licht over moet denken. “Eerst moet het oude voegwerk handmatig of met een pneumatische beitels – niet met een slijpschijf! – voldoende diep (2,0 - 2,5 cm) worden verwijderd. Vervolgens moet, aan de hand van monsters en proefstukken, een voegmortel van de juiste kleur en taaiheid (op basis van kalk en/of cement) worden gevonden. Als de gevel goed is schoongemaakt en voorbevochtigd (3 dagen), wordt het nieuwe voegwerk aangebracht. Door nevelen wordt dit nog enkele dagen vochtig gehouden.”

Overigens is het opnieuw laten voegen van gevels bij rijksmonumenten vergunningplichtig. In het algemeen moet voegwerk alleen worden vervangen vanwege technische noodzaak, en niet (primair) uit esthetische overwegingen.

MonumentenWachtLimburg

Postbus 3519, 6017 ZG Thorn

T (0475) 56 39 99

E info@monumentenwachtlimburg.nl

F (0475) 56 47 66

I www.monumentenwachtlimburg.nl